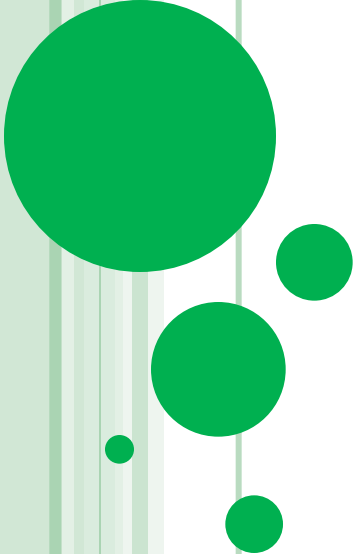

Akustyka mowy

Synteza mowy

mgr inż. Kuba Łopatka
Katedra Systemów Multimedialnych
klopatka@sound.eti.pg.gda.pl
pok. 628, tel. (348) 63-32

PLAN WYKŁADU

- Pojęcie i ogólny schemat działania syntezy mowy
- Analiza językowa i fonetyczna
- Podejścia do syntezy sygnału mowy
- Synteza formantowa
- Synteza artykulacyjna
- Synteza konkatenacyjna
- Modelowanie prozodii
- Zastosowania i przykłady syntezy mowy

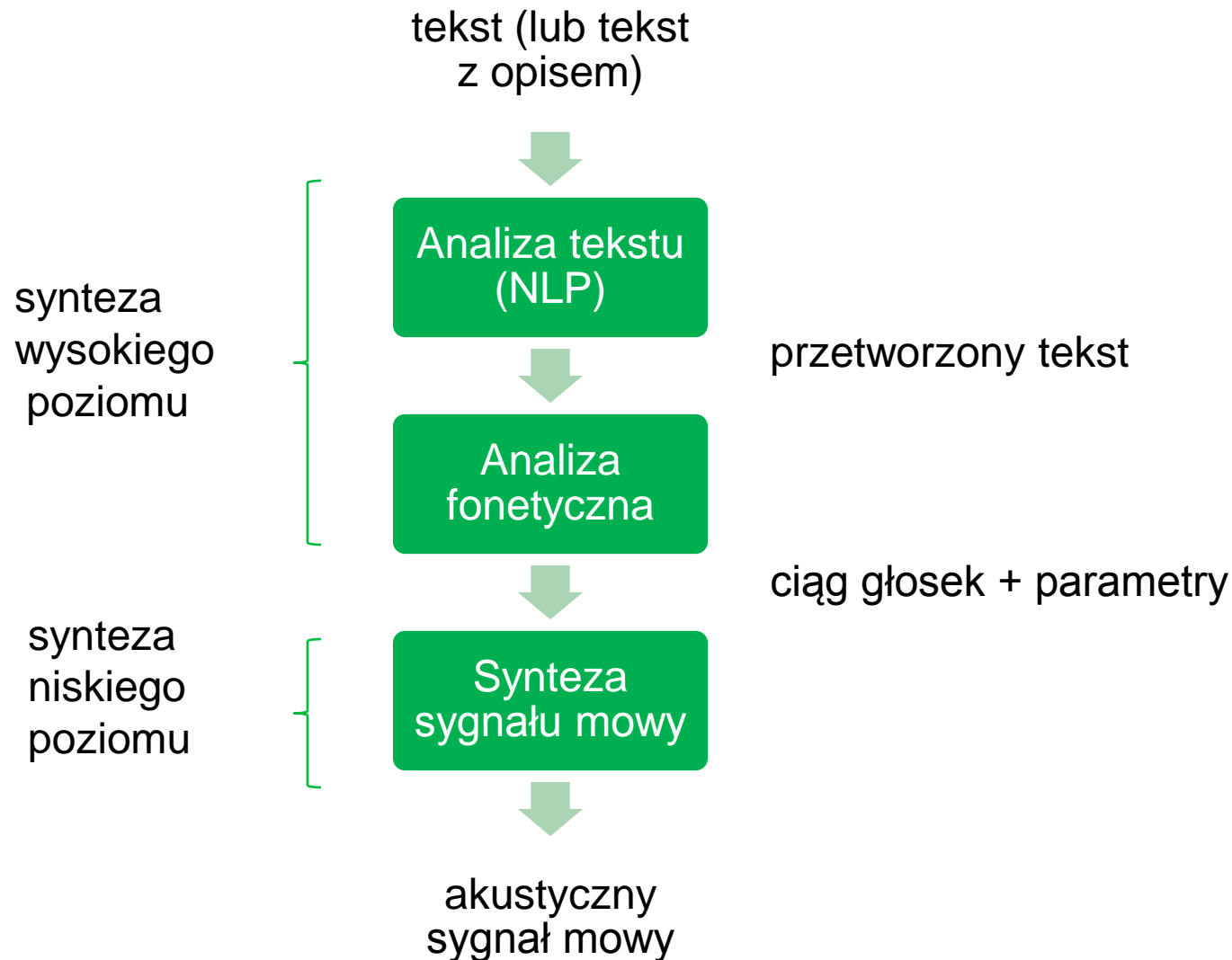
SYNTEZA MOWY

Synteza mowy – (ang. TTS - *Text-To-Speech*) – zamiana tekstu w formie pisanej na sygnał akustyczny, którego brzmienie naśladuje brzmienie ludzkiej mowy.

Podstawowe cele syntezy to:

- zrozumiałość treści wypowiedzi,
- naturalność brzmienia.

SCHEMAT DZIAŁANIA SYSTEMU TTS

ANALIZA JĘZYKOWA

Pierwszy etap przetwarzania – analiza tekstu. W analizie wykorzystywane są metody z dziedziny przetwarzania języka naturalnego (ang. *Natural Language Processing – NLP*). Zadania wchodzące w skład analizy tekstu wejściowego:

- normalizacja tekstu,
- analiza morfologiczna,
- analiza syntaktyczna,
- analiza semantyczna,
- analiza prozodyczna.

ANALIZA JĘZYKOWA

ANALIZA FONETYCZNA

Zamiana wypowiedzi dostępnej w formie tekstowej na ciąg fonemów.

- uwzględnienie zjawisk fonetycznych obowiązujących w języku (np. utrata dźwięczności, wygłos)
- wyjątki fonetyczne (np. marznąć) i słowa obce → słownik

Należy przyjąć standard opisu głosek (np. alfabet SAMPA, IPA, AS).

KOLEJNE ETAPY PRZETWARZANIA

Zosia dała Stefanowi 5,50 zł.

normalizacja:

zosia dała stefanowi pięć złotych pięćdziesiąt groszy

analiza morfologiczna:

zo·sia da·ła ste·fa·no·wi pięć zło·tych pięć·dzie·siąt gro·szy

analiza prozodyczna:

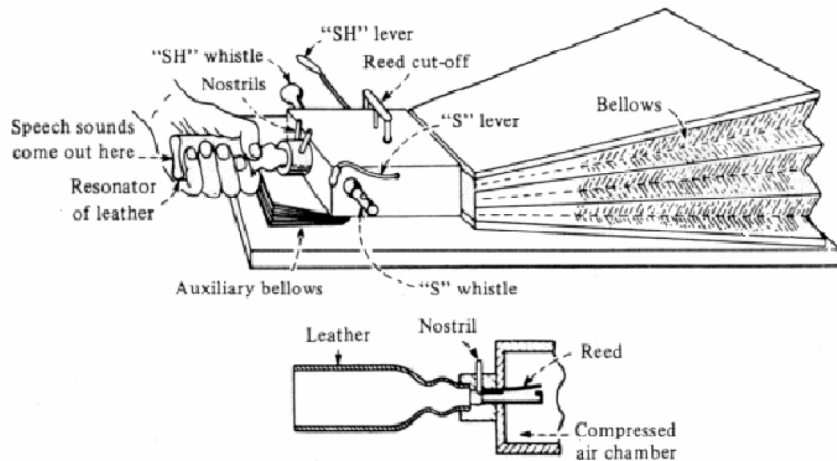
zo sia da ła ste fa no wi
pięć zł o tych pięć dzie siąt gro szy

analiza fonetyczna:

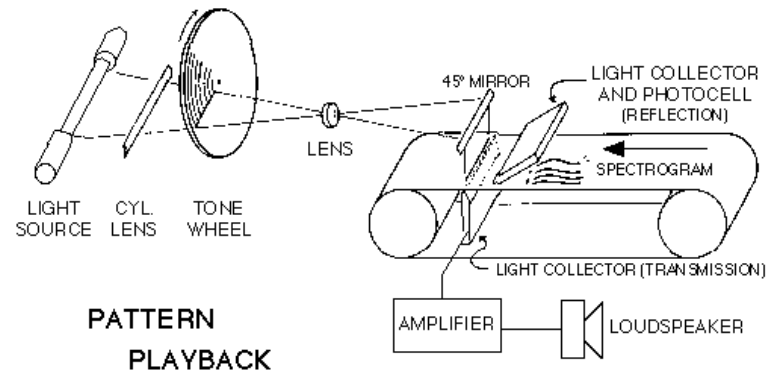
zośadałastefanowipjęźzłotyhpjeńżeśódgrošy

HISTORIA

Pierwsze syntetyzery – mechaniczne (von Kempelen 1791)

Pattern Playback – 1950 – maszyna „czytająca” spektrogram

Pierwszy syntetyzer formantowy – 1964 r.

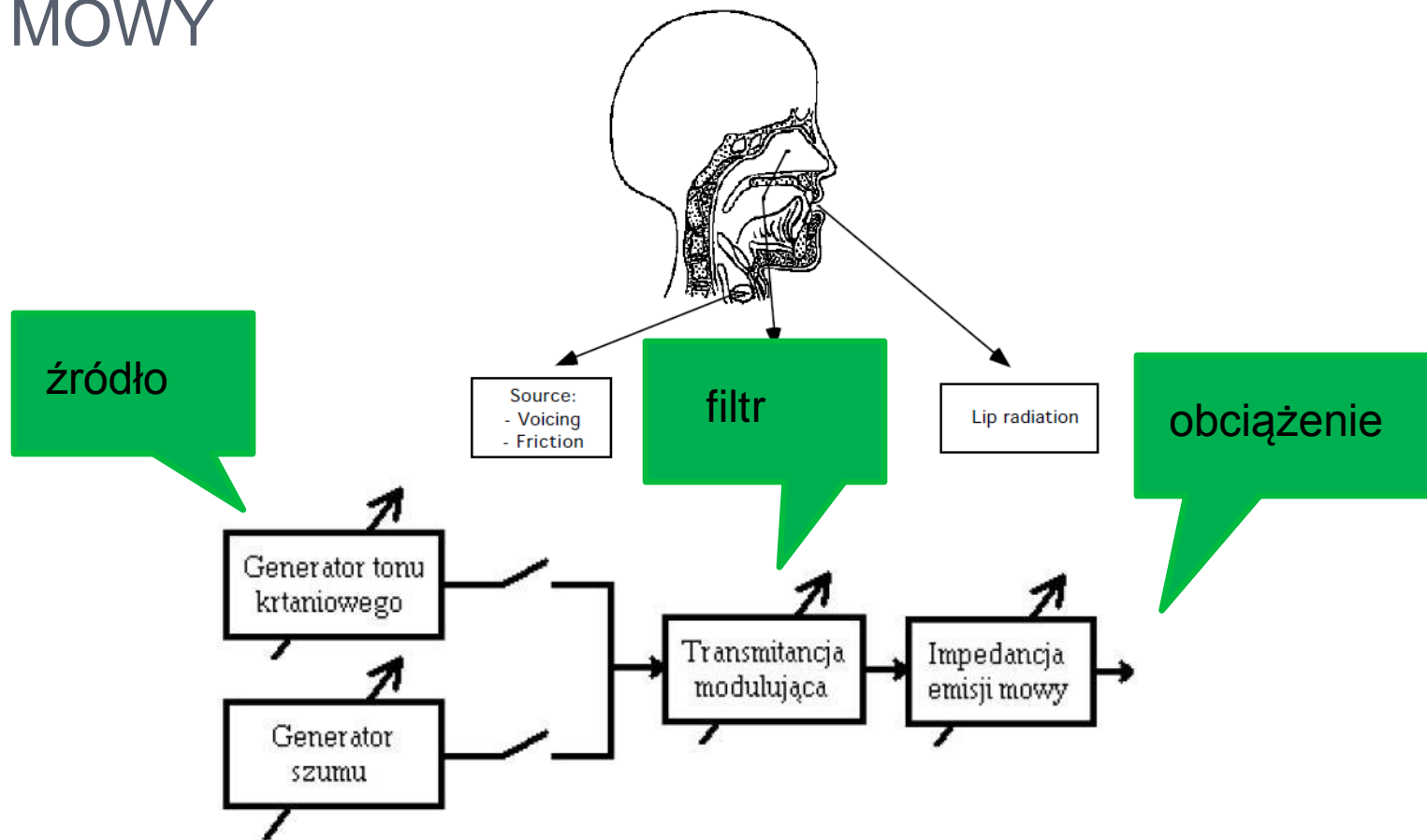
Później – synteza artykulacyjna i konkatencyjna

SYNTEZA SYGNAŁU MOWY

Można wyróżnić 3 podstawowe podejścia do syntezy sygnału mowy:

- Odwzorowanie widma sygnału mowy – metoda formantowa, synteza LPC;
- Fizyczne odwzorowanie mechanizmów wytwarzania mowy – metoda artykulacyjna;
- Wykorzystanie nagranych próbek sygnału mowy – metoda konkatencyjna.

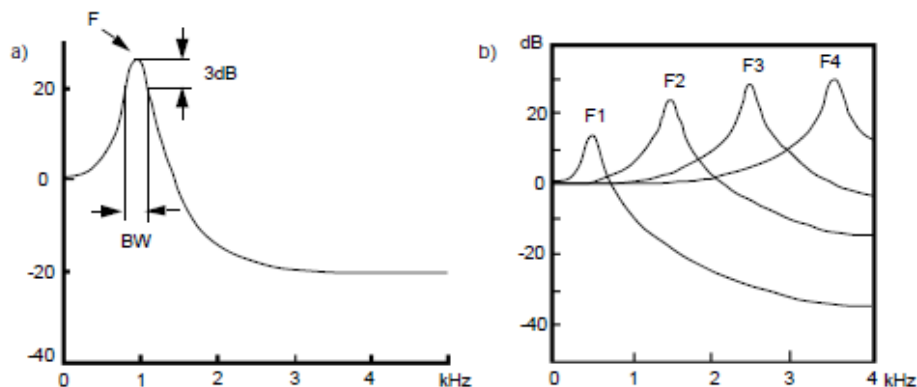
SCHEMAT ZASTĘPCZY WYTWARZANIA MOWY

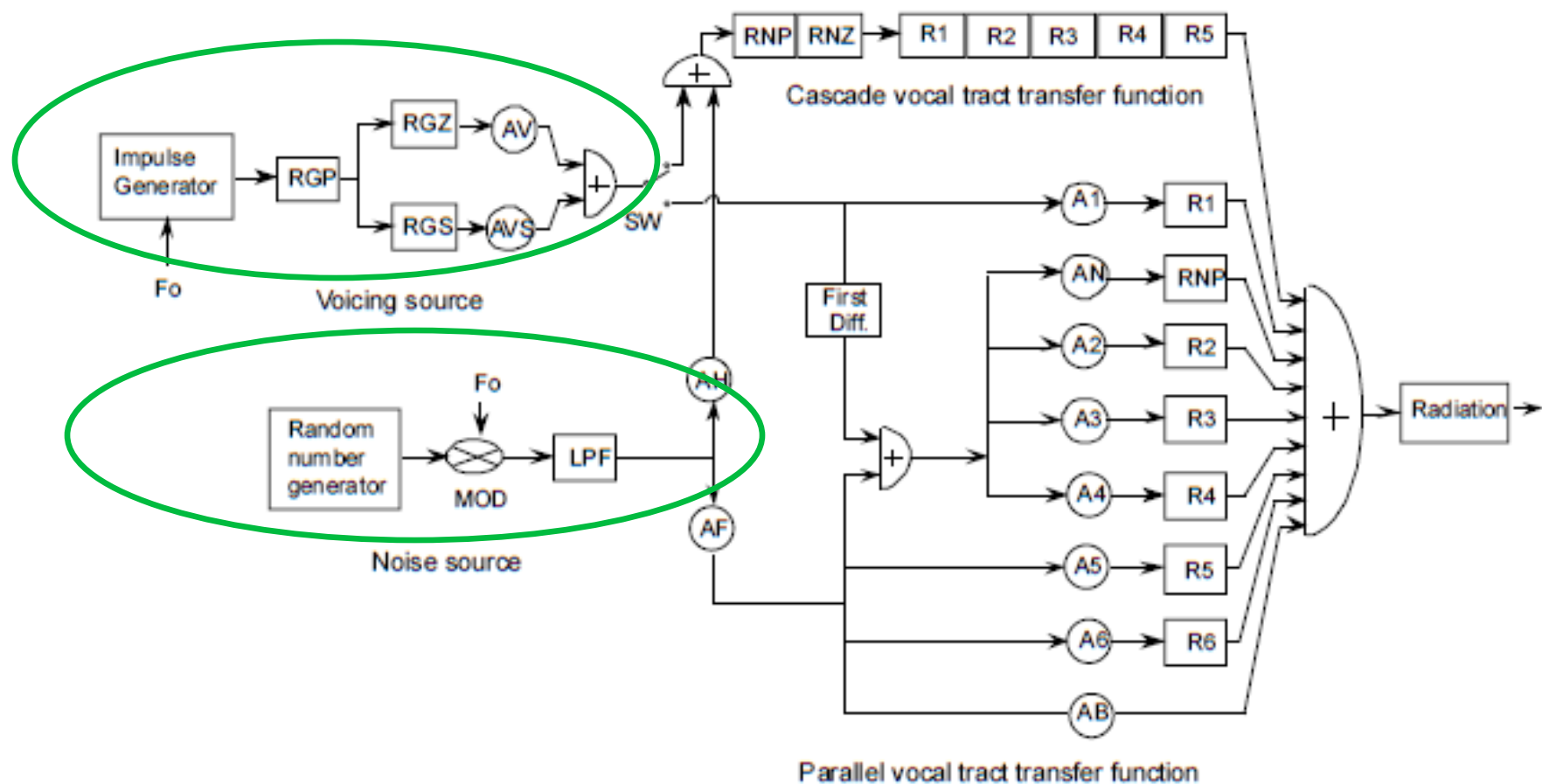
Najpopularniejszą realizację pierwszego podejścia do syntezy jest zastosowanie **modelu źródło-filtr** w celu odwzorowania charakteru widmowego sygnału mowy.

METODY SYNTEZY

Synteza formantowa – modelowanie traktu głosowego jako połączenie rezonatorów – filtrów elektrycznych (LC) lub cyfrowych. Łączna charakterystyka częstotliwościowa układu filtrów ma być zbliżona do charakterystyki aparatu mowy człowieka. Podejście to ma w założeniu odwzorować formantowy charakter sygnału mowy.

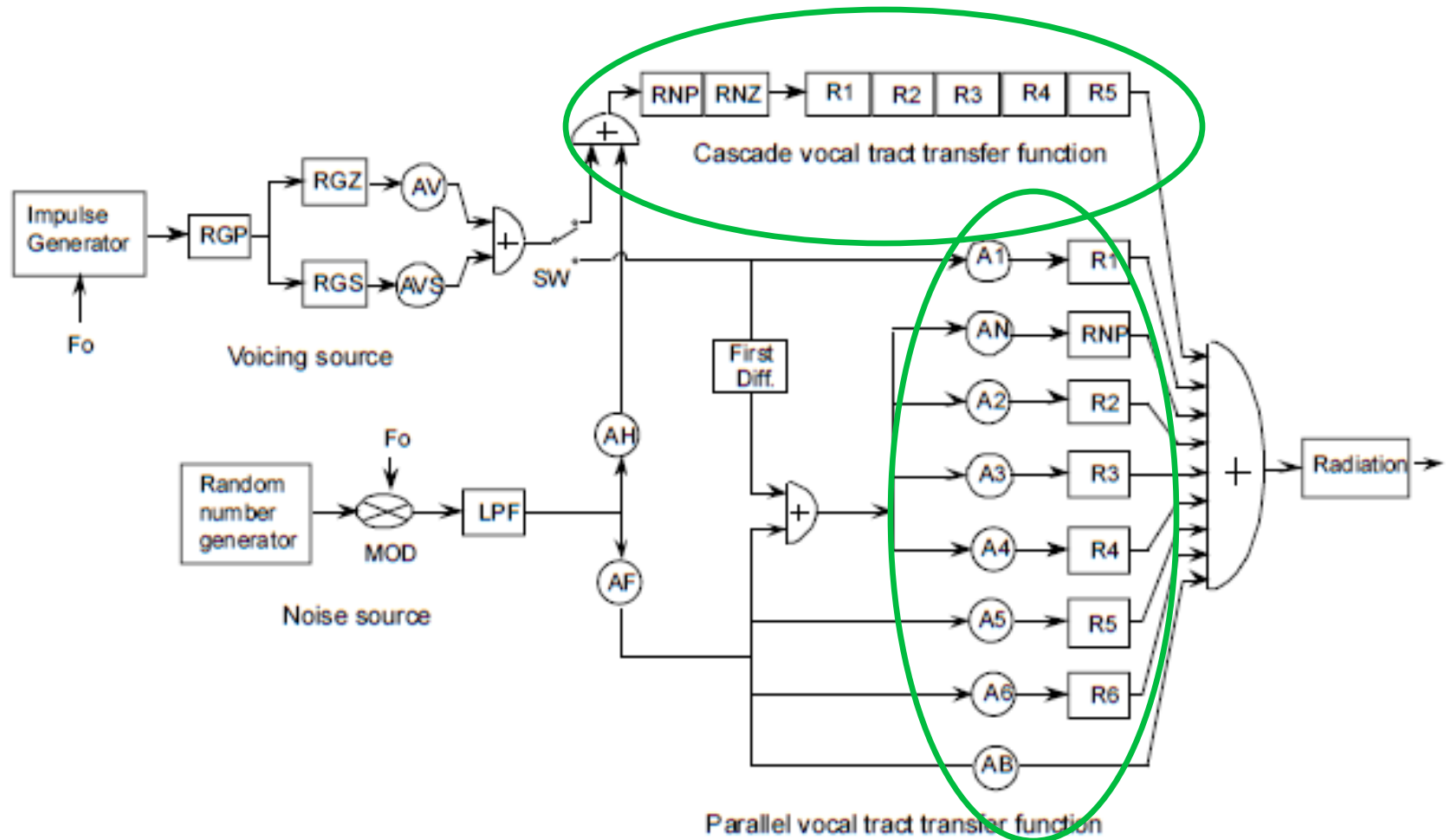

PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

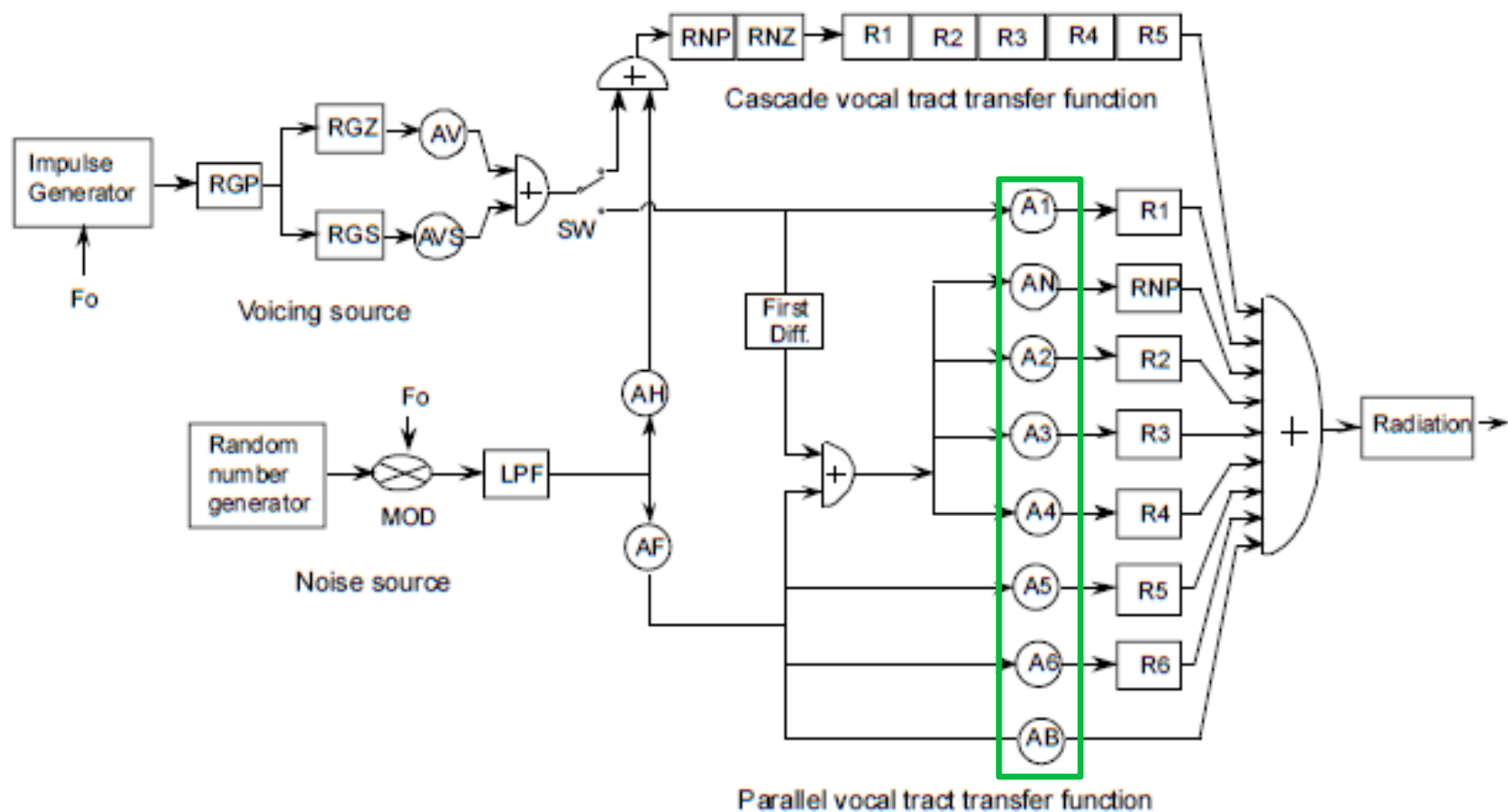
Dwa rodzaje pobudzenia: tonalne (dla głosek dźwięcznych) i szumowe (dla bezdźwięcznych i trących)

PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

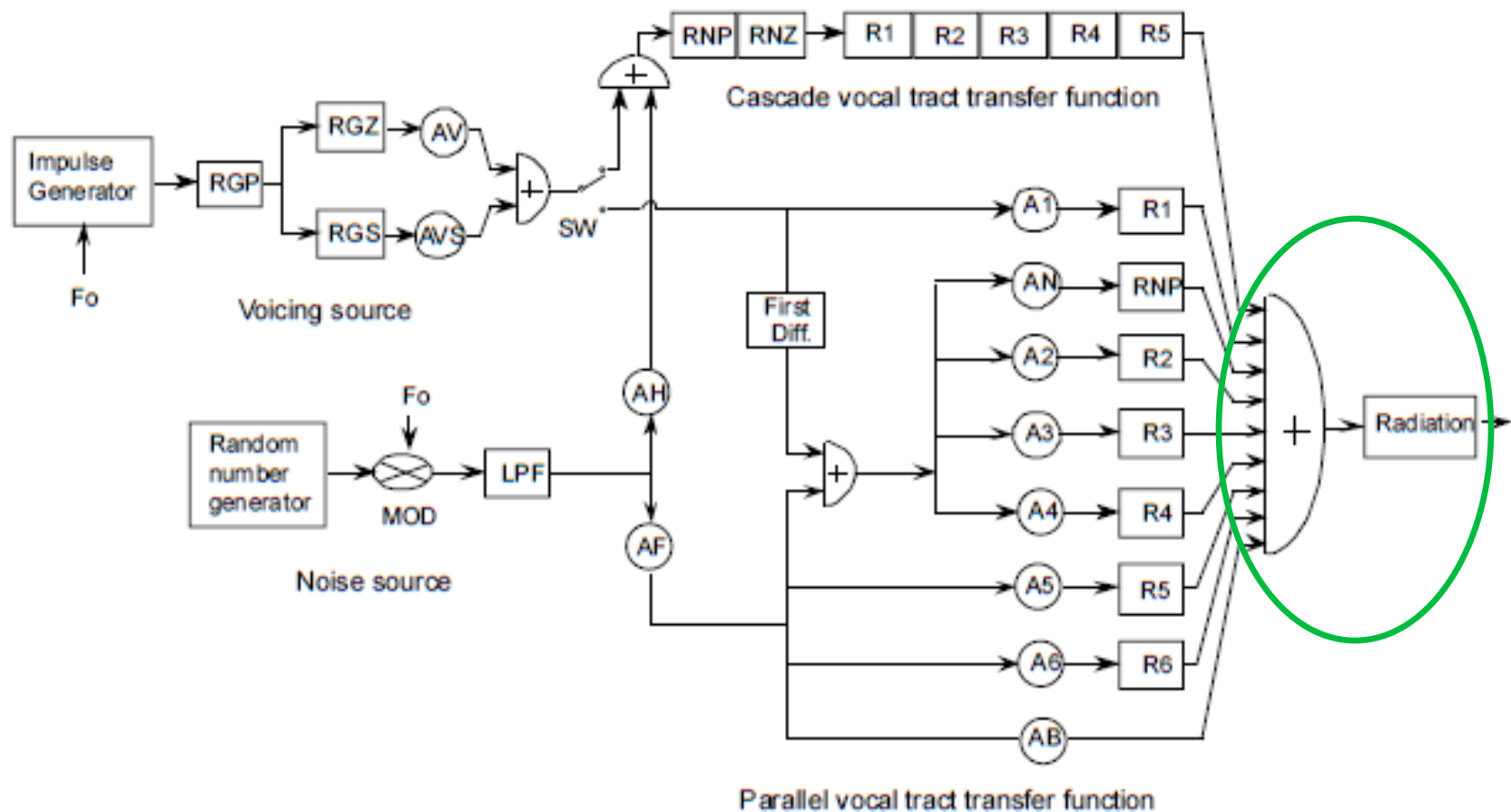
Układ filtrów (rezonatorów) połączonych równolegle bądź kaskadowo.

PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Parametrami są wzmacnienia, częstotliwości środkowe i szerokości pasm filtrów modelujących formanty.

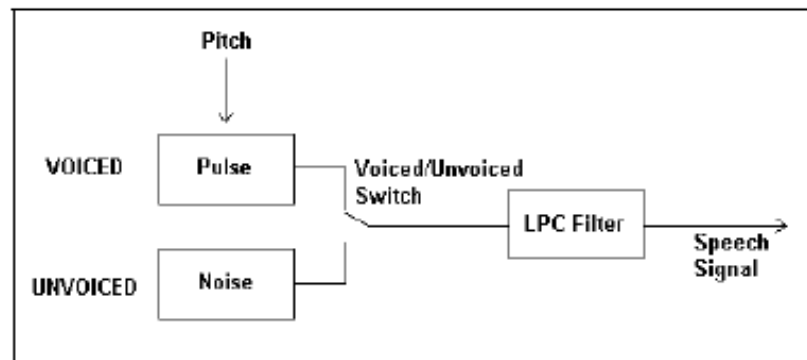
PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Połączenie filtrów tworzy łączną charakterystykę traktu głosowego, obciążoną dodatkowo impedancją emisji mowy.

METODY SYNTEZY

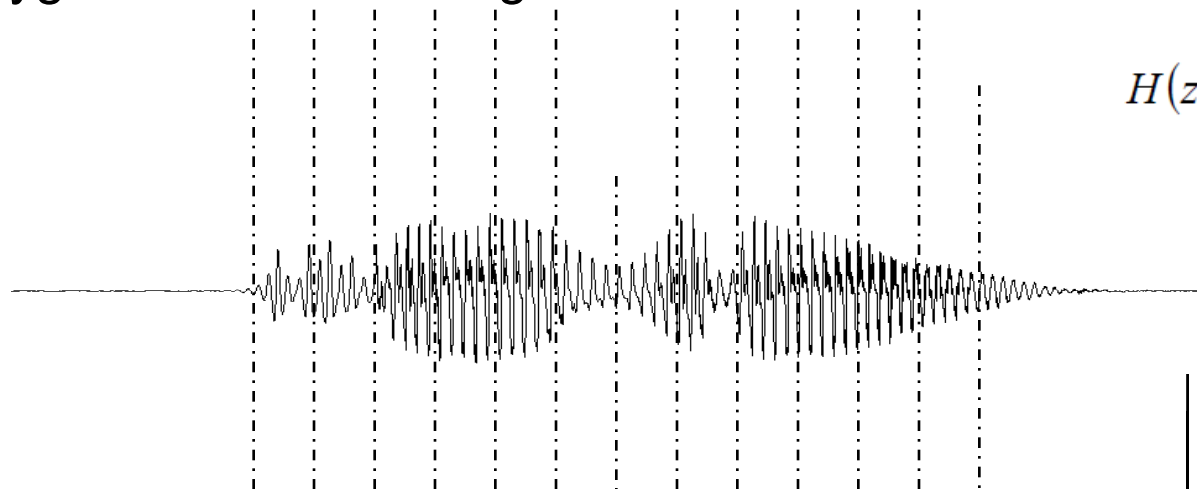
- Synteza LPC – wykorzystuje liniowe kodowanie predykcyjne (ang. LPC – *linear predictive coding*) do odwzorowania charakterystyki przenoszenia traktu głosowego. Metoda LPC pozwala na rozbitcie sygnału mowy na pobudzenie i transmitancję traktu głosowego, modelowaną przez filtr biegunowy (*all-pole filter*).

METODY SYNTEZY

○ LPC – przypomnienie

Liniowe kodowanie predykcyjne (ang. *Linear Predictive Coding* – LPC) – technika analizy sygnału mowy polegająca na przedstawieniu sygnału mowy jako odpowiedzi filtru typu biegunowego (*all-pole filter*) na sygnał tonu krztaniowego.

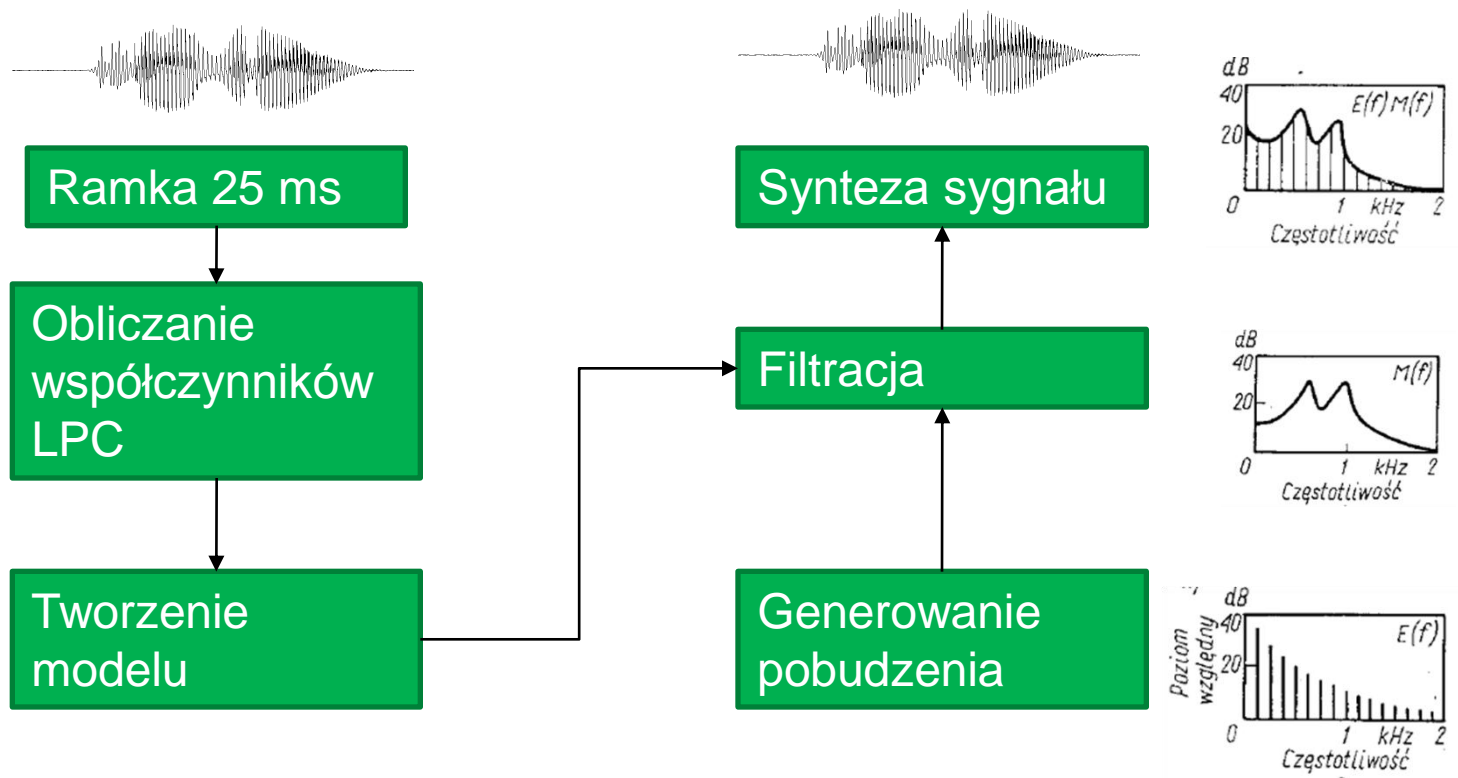
$$H(z) = G \cdot \frac{1}{1 - \sum_{k=1}^p a_k \cdot z^{-k}}$$

Analiza
LPC

$\begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ \dots \\ a_p \end{bmatrix}$

METODY SYNTEZY

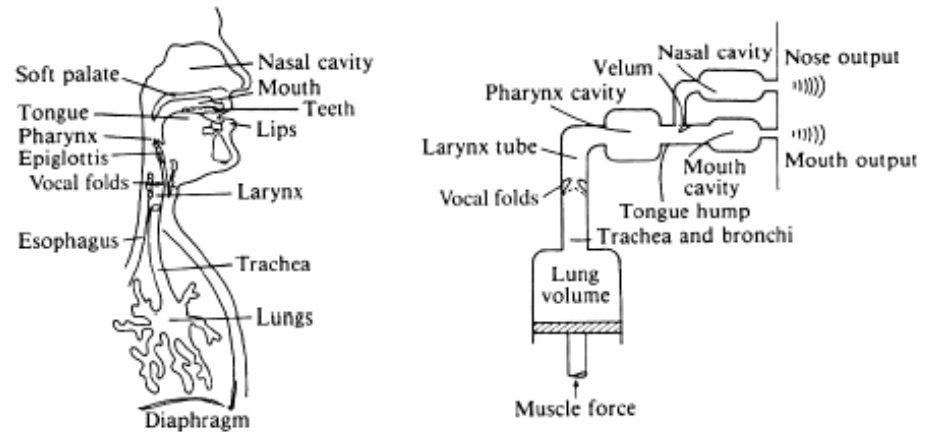
Synteza LPC – schemat działania

METODY SYNTEZY

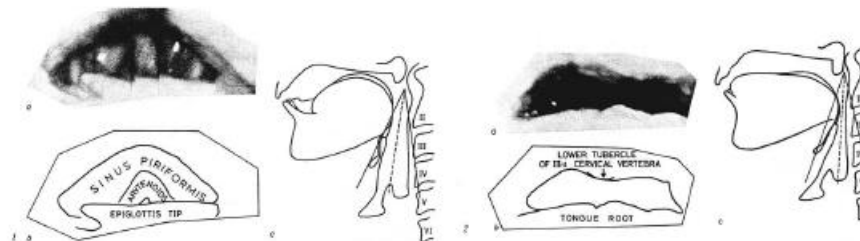
Synteza artykulacyjna – polega na fizycznym odwzorowaniu mechanizmu generowania dźwięków mowy. Wykorzystując modelowanie matematyczne, uwzględnia się zjawiska zachodzące podczas przenoszenia dźwięku przez trakt głosowy. Charakter generowanego sygnału zmienia się w zależności od parametrów, takich jak wymiary i ustawienia poszczególnych organów mowy. Metoda jest w założeniu wierniejsza od formantowej, ale dalece bardziej skomplikowana.

METODY SYNTEZY

Synteza artykulacyjna

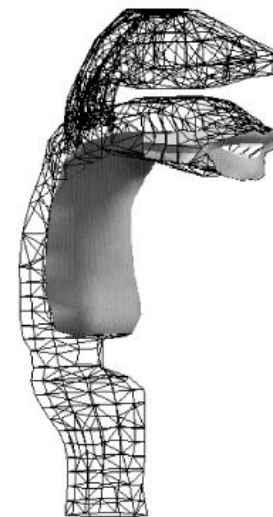
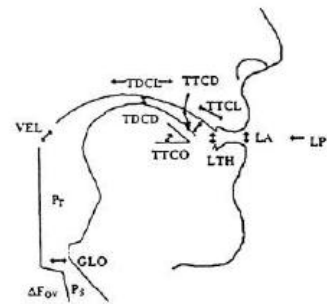
- o modelowanie geometrii traktu głosowego
- o pozyskanie parametrów na drodze analizy przekroju traktu głosowego, rezonansu magnetycznego itp.

METODY SYNTEZY

Przykładowe parametry dwuwymiarowego modelu artykulacyjnego:

LP	lip protrusion
LA	lip aperture
TDCL	tongue dorsum constrict location
TDCD	tongue dorsum constrict degree
LTH	lower tooth height
TTCL	tongue tip constrict location
TTCD	tongue tip constrict degree
TTCO	tongue tip constrict orientation
VEL	velic aperture
GLO	glottal aperture
Ps	subglottal pressure
Pt	transglottal pressure
ΔF_{0v}	change in virtual fundamental frequency

Trójwymiarowy model traktu głosowego →

METODY SYNTEZY

Synteza konkatenacyjna – łączenie (konkatenacja) wypowiedzi z nagranych fragmentów głosu lektora (segmentów) zawierających słowa, sylaby lub złączenia głosek. Jest to obecnie najczęściej spotykana metoda syntezy, dająca wysoką zrozumiałość i naturalność brzmienia. Dla poprawnego działania konkatenacyjnego systemu TTS konieczne jest zebranie bazy segmentów obejmujących cały system fonetyczny języka.

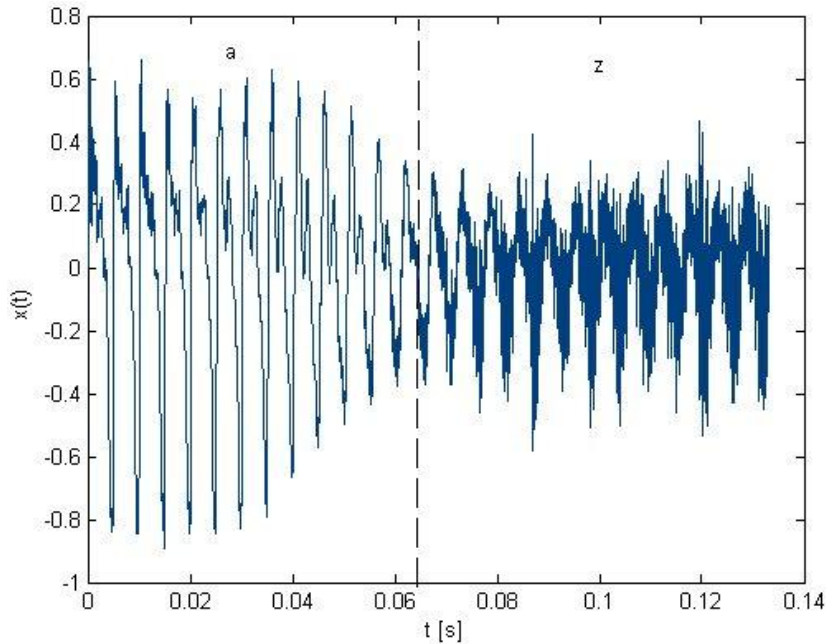
WYBÓR SEGMENTÓW

Segmenty możliwe do wykorzystania w syntetyzerze konkatencyjnym:

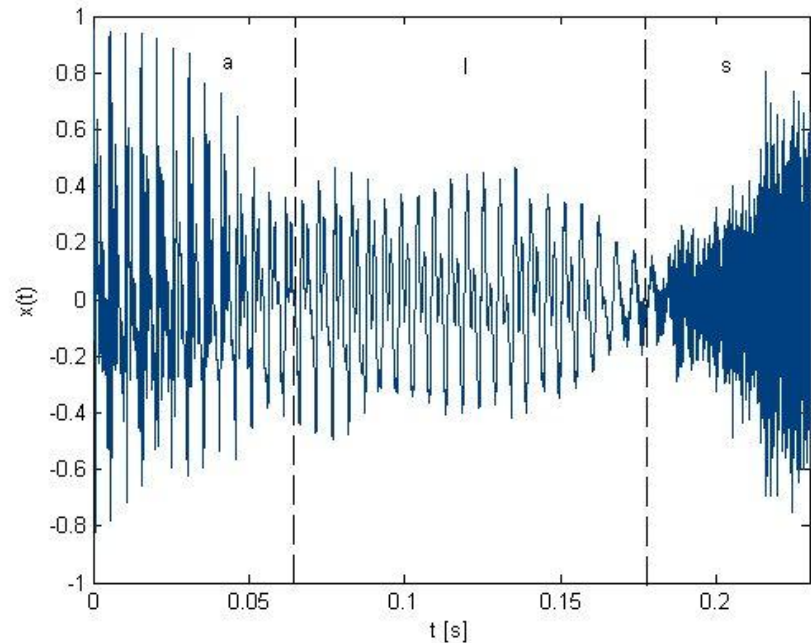
- fonem (głoska),
- difon,
- trifon,
- sekwencja fonemów,
- półsylaba
- sylaba,
- wyraz,
- zdanie.

dłuższe segmenty → lepsza jakość → obszerniejsza baza

PRZYKŁADOWE SEGMENTY

difon – połączenie dwóch głosek
liczba difonów w j. polskim – $37^2=1369$

trifon – połączenie 3 głosek
liczba trifonów – $37^3=50653$

DIFONY

Brzmienie głoski jest bardzo mocno zależne od głosek poprzednich i następnych (koartykulacja).
Difony zawierają przejście między dwoma głoskami wraz ze stanami ustalonymi obu głosek.

Składanie wypowiedzi z difonów:

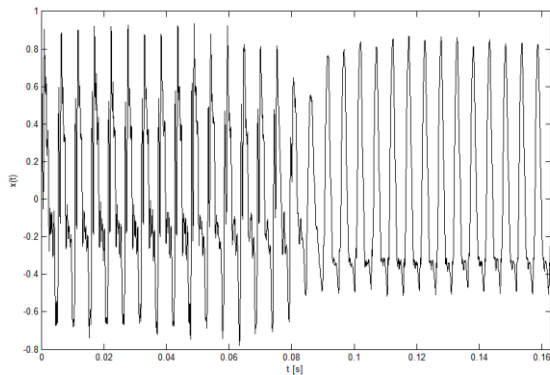
Zosia dała Stefanowi 5,50 zł.

#-z,z-o,o-ś,ś-a,a-d,d-a,a-ł,ł-a,a-s,s-t,t-e,e-f,f-a,a-n,n-
o,o-w,w-i,i-p,p-j,j-ę,ę-dź,dź-z,z-ł,ł-o,o-t,t-y,y-h,h-p,p-
j,j-e,e-ń,ń-dź,dź-e,e-ś,ś-ą,ą-d,d-g,g-r,r-o,o-sz,sz-y,y-
#

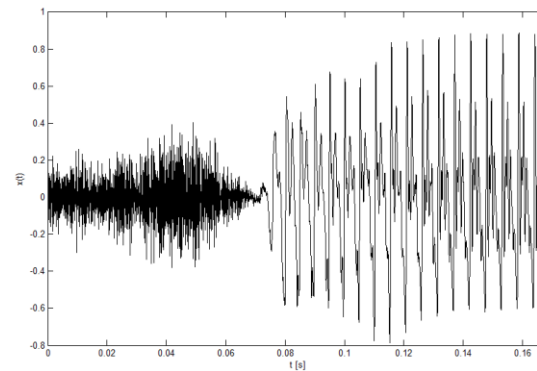
DIFONY

Przykłady difonów

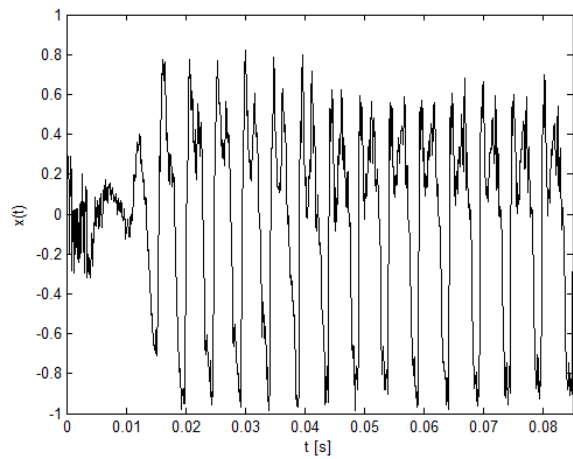
a-m

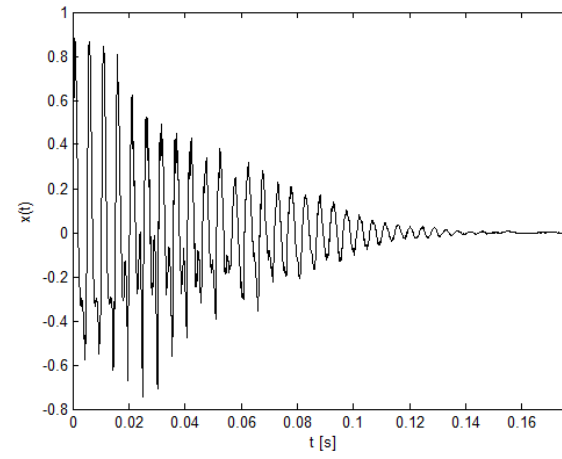
SZ-O

t-e

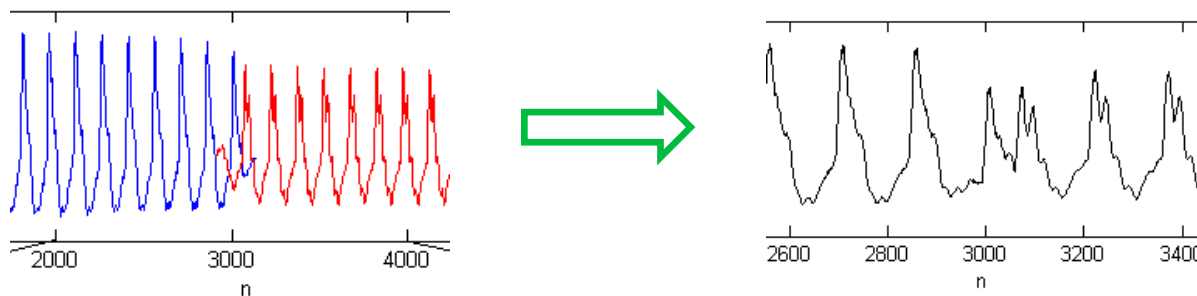
n-#

DIFONY

- Fazy początkowe i końcowe

dla optymalnego połączenia difonów fazy początkowe i końcowe difonów (dla dźwięcznych głosek) powinny być zgodne.

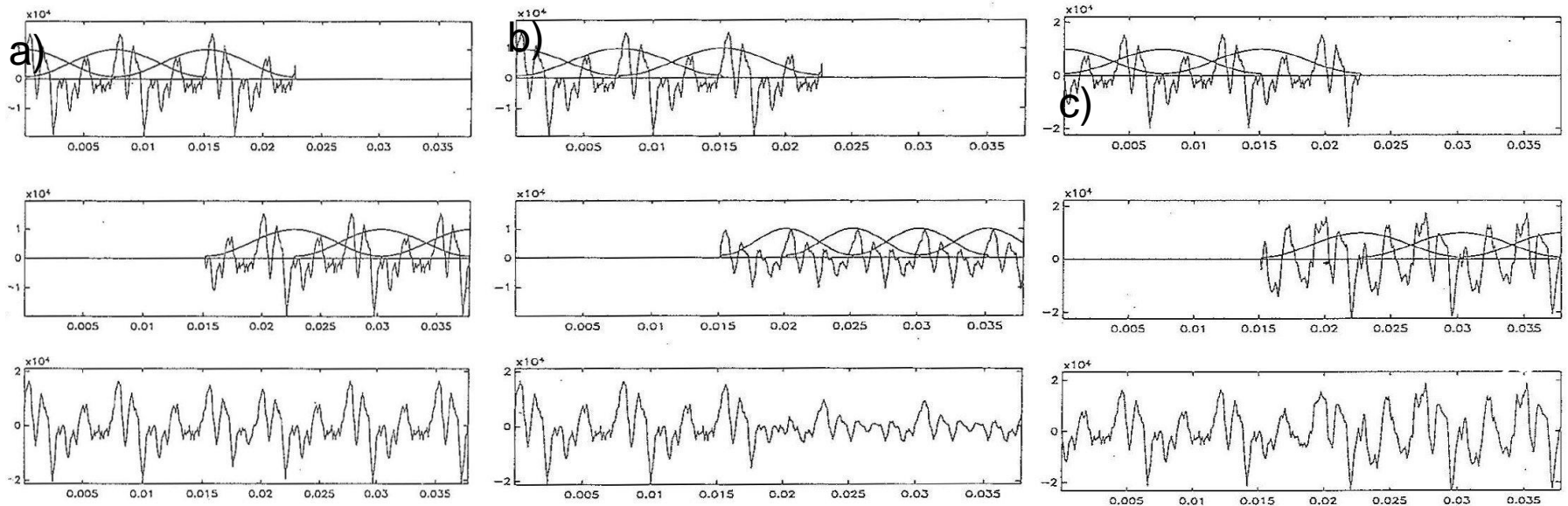
- Próbką przejścia

dla poprawnego połączenia difonów konieczna jest znajomość próbki, na którą przypada przejście między fonemami.

DIFONY - NIEDOPASOWANIE

Po połączeniu difonów możliwe jest niedopasowanie:

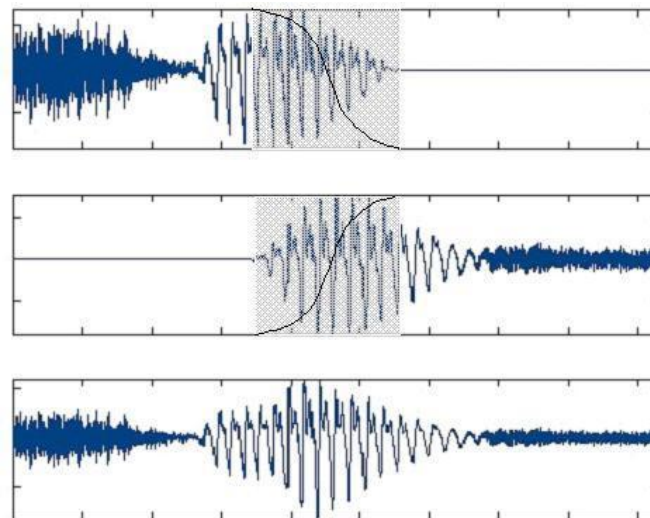
- a) fazy (różne fazy)
- b) tonu podstawowego (różna wysokość)
- c) obwiedni widmowej (różne brzmienia głosek)

KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

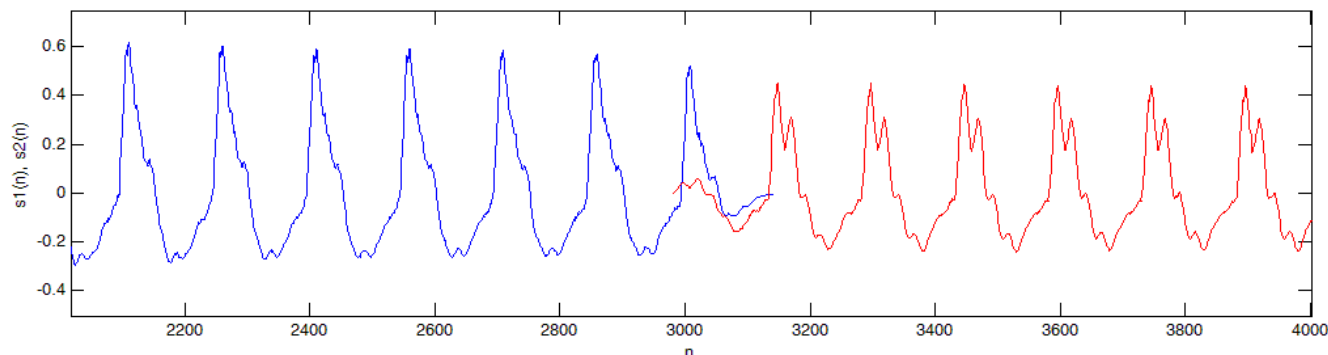
- o przemiksowanie (*cross-fade*)
- zapewnia przejście gładkie pod względem barwy (naturalna interpolacja)
- zmiana zakładki powoduje zmianę tempa wypowiedzi
- możliwe problemy z niedopasowaniem fazy
- przy różnych okresach podstawowych sąsiednich difonów występuje dwugłos

KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

- PSOLA (*Pitch-Synchronous OverLap and Add*) – połączenie zgodnie z okresem podstawowym. Kolejny difon jest dołączany w miejscu, gdzie rozpoczynałby się kolejny okres podstawowy sygnału. Zapewnia ciągłość tonu podstawowego i w przypadku zgodności faz początkowych i końcowych – również ciągłość fazy.

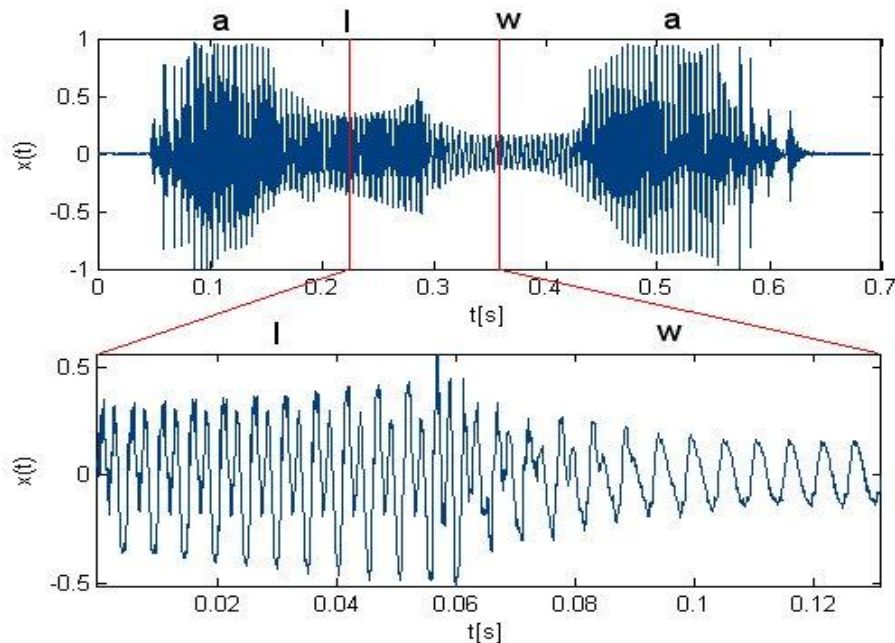
KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

- MBROLA (*Multi-Band Resynthesis OverLap and Add*) – stosowanie dodatkowego przetwarzania na bazie segmentów (offline) w celu uzyskania lepszego dopasowania łączonych difonów. Dzięki przetwarzaniu zapewnione jest dopasowanie tonu podstawowego, fazy i obwiedni widmowej difonów.

DIFONY – NAGRANIE I EKSTRAKCJA

Nagranie difonów – konieczny materiał językowy zawierający wszystkie połączenia głosek. Możliwe wykorzystanie logatomów – jednostek pozbawionych znaczenia. Należy zwrócić uwagę na równomierną barwę głosu i wysokość tonu.

DIFONY - NAGRANIE

Materiał językowy:

- same difony – zbyt trudne do wymówienia
- wyrazy zawierające difony – niebezpieczeństwo akcentowania ale łatwiejsza wymowa
- logatomy – wyrazy pozbawione znaczenia, ułatwia „automatyczne” czytanie przez lektora.

difon	logatom
#-j	
j-e	jej
e-d%x	
d%x-e	dzędź
e-m	mem
m-y	mym
y-d	dyd
d-o	dod
o-m	mom
m-u	mum

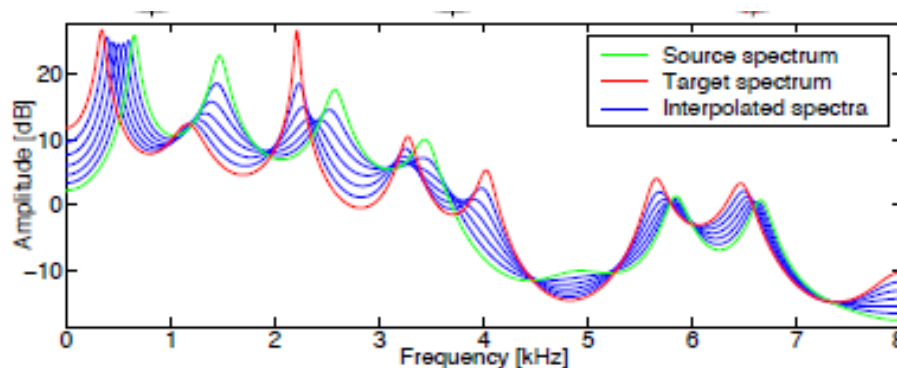
WYGŁADZANIE WIDMOWE DIFONÓW

Sąsiednie difony mają różne brzmienie → niedopasowanie obwiedni widma.

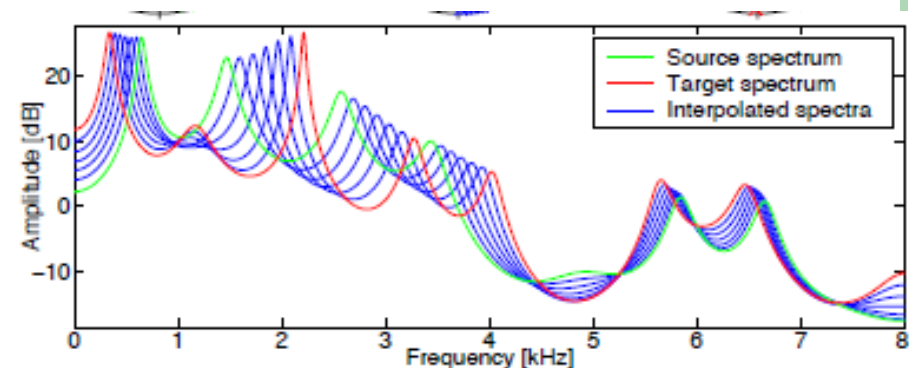
Celem wygładzania widmowego jest znalezienie pośrednich obwiedni widm, interpolujących widma dwóch sąsiadujących difonów.

Ważne jest zachowanie częstotliwości formantowych

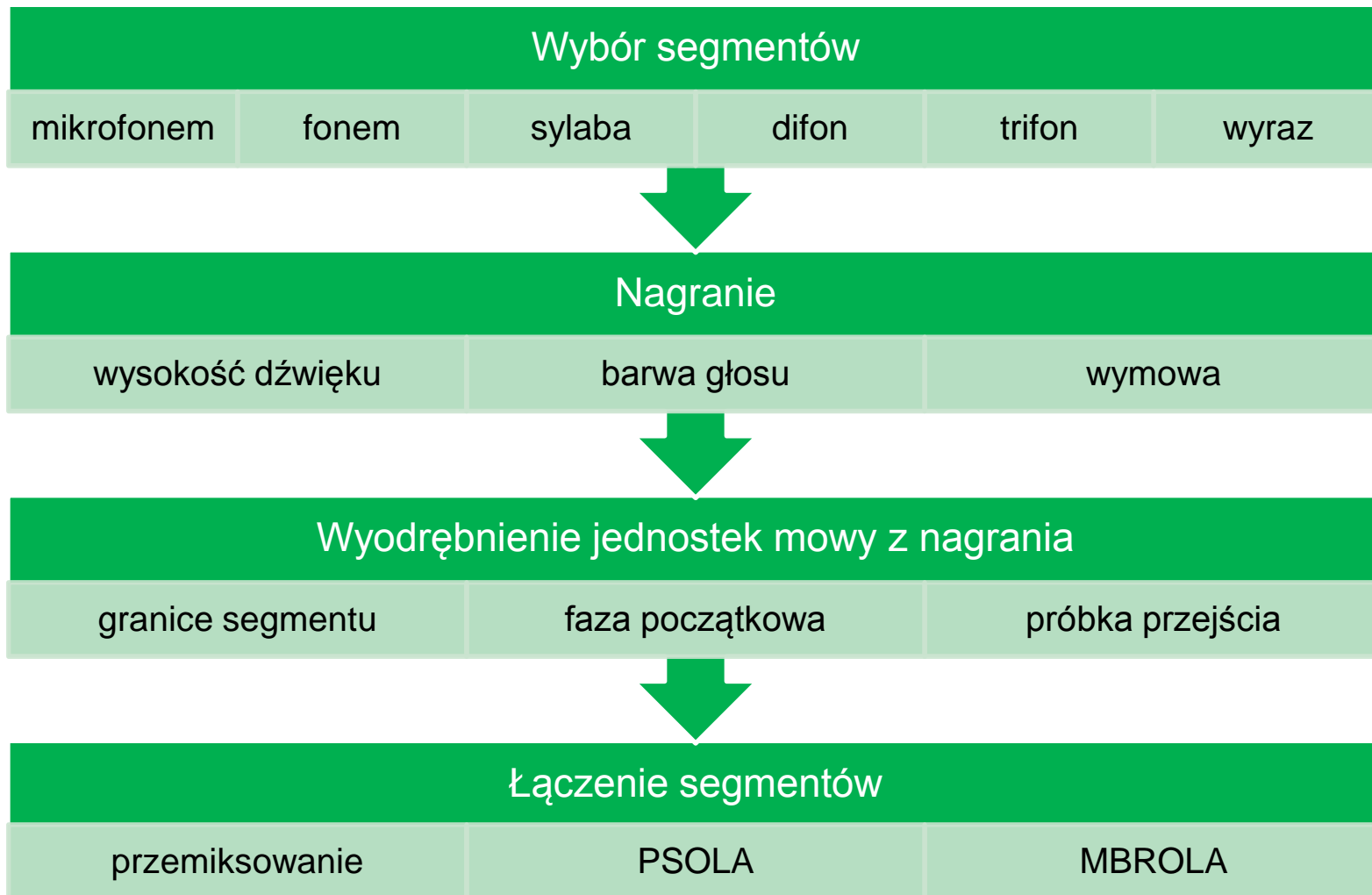
X Źle interpolowana obwiednia widma

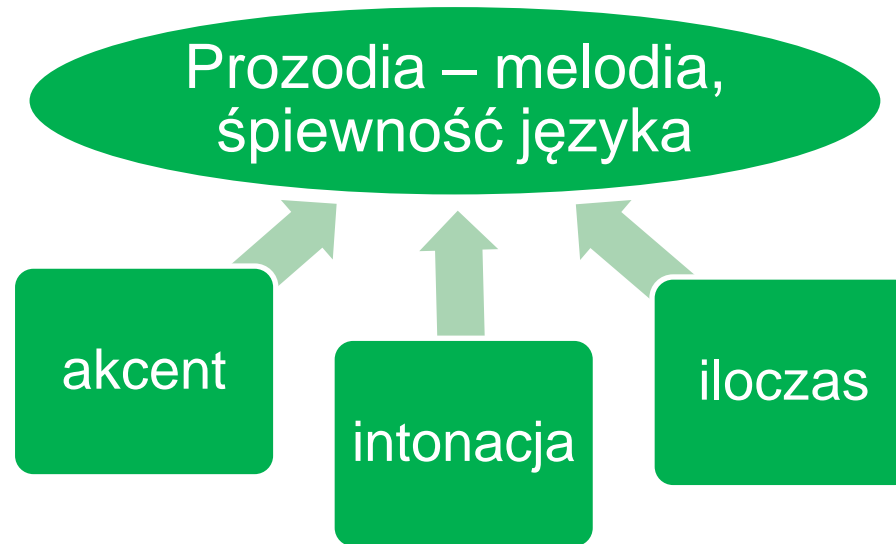
✓ Dobrze interpolowana obwiednia widma

SYNTEZA KONKATENACYJNA „W PIGUŁCE”

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Odwzorowanie prozodii jest konieczne dla naturalnego brzmienia syntetyzowanego sygnału. Bez jej kształtowania synteza brzmi jak „głos robota”.

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

W syntezie konkatencyjnej kształtowanie prozodii wypowiedzi możliwe jest dzięki zastosowaniu odpowiednich algorytmów przetwarzania sygnału:

- zmiany częstotliwości podstawowej f_0 (*pitch shifting*)
- zmiany czasu trwania (*time stretching*)
- przetwarzanie dynamiki

Akcent

- Zmiana f_0 - podwyższenie lub obniżenie tonu
- Zmiana amplitudy - zwiększona intensywność
- Zmiana czasu trwania - wydłużenie samogłoski

Intonacja

- Zmiana f_0 - np. obniżenie tonu na końcu zdań oznajmujących i podniesienie na końcu zdań pytających

Iloczas

- Zmiana czasu trwania – przyspieszenie lub zwolnienie tempa wypowiedzi, wydłużenie akcentowanych samogłosek

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Algorytmy – zmiana czasu trwania i wysokości tonu jednostek mowy:

- resampling
- TD-PSOLA – Time-Domain *Pitch-Synchronous OverLap and Add*
- FD-PSOLA – *Frequency-Domain Pitch-Synchronous OverLap and Add*
- wokoder fazowy – *phase vocoder*

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

TD-PSOLA

Powtarzanie ramek sygnału

→ wydłużenie.

Omijanie ramek sygnału

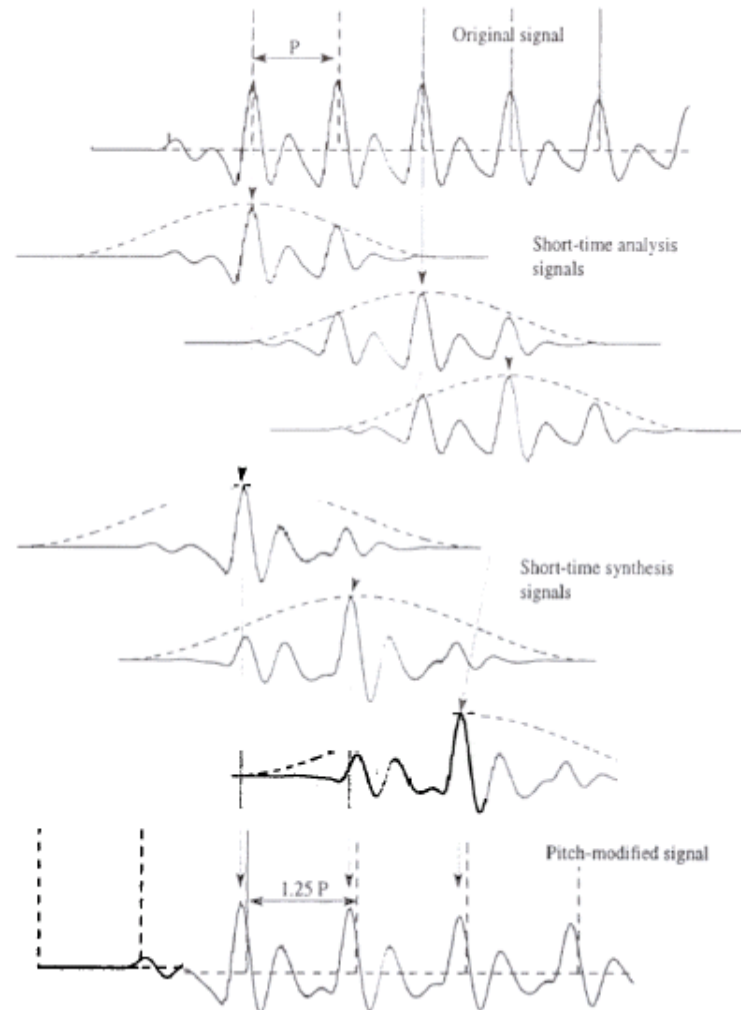
→ skrócenie.

Ramki rozmieszczone rzadziej

→ obniżenie f_0

Ramki rozmieszczone częściej →

podwyższenie f_0

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

FD-PSOLA

- Synchroniczne pobieranie ramek sygnału
- Obliczanie transformaty Fouriera kolejnych ramek.
- Wyznaczanie obwiedni widmowej w celu rozłożenia widma sygnału na charakterystykę traktu głosowego i widmo okresowego pobudzenia.
- Modyfikacja widmowa pobudzenia w celu modyfikacji częstotliwości podstawowej.
- Wymnożenie zmodyfikowanego widma pobudzenia przez wcześniej wyznaczoną obwiednię widmową.
- Obliczenie odwrotnej transformaty Fouriera i resynteza sygnału, z ewentualnym powtarzaniem lub eliminacją ramek, jeśli zachodzi potrzeba modyfikacji czasowej.

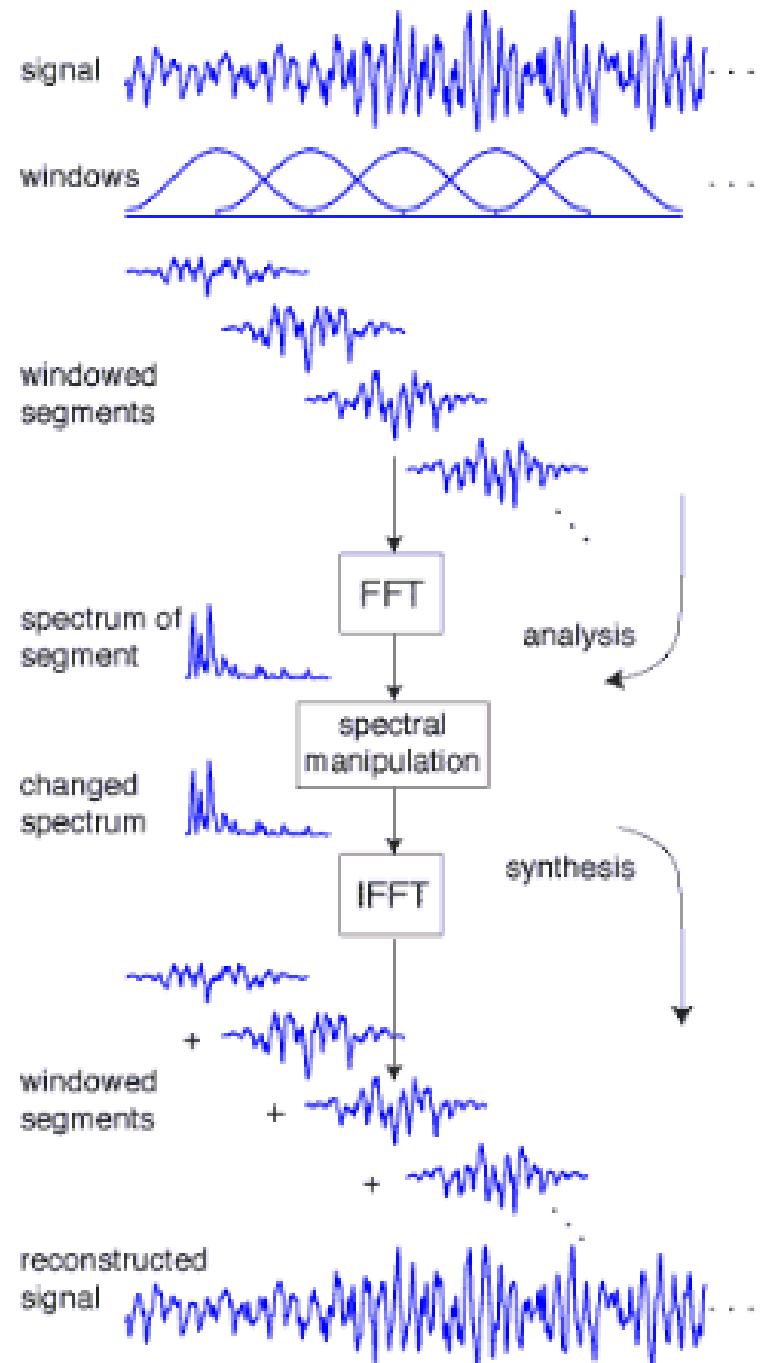
KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Wokoder fazowy
Modyfikacja częstotliwościowa:

- Modyfikacja czasowa
- Przepróbkowanie
- Korekcja obwiedni widmowej

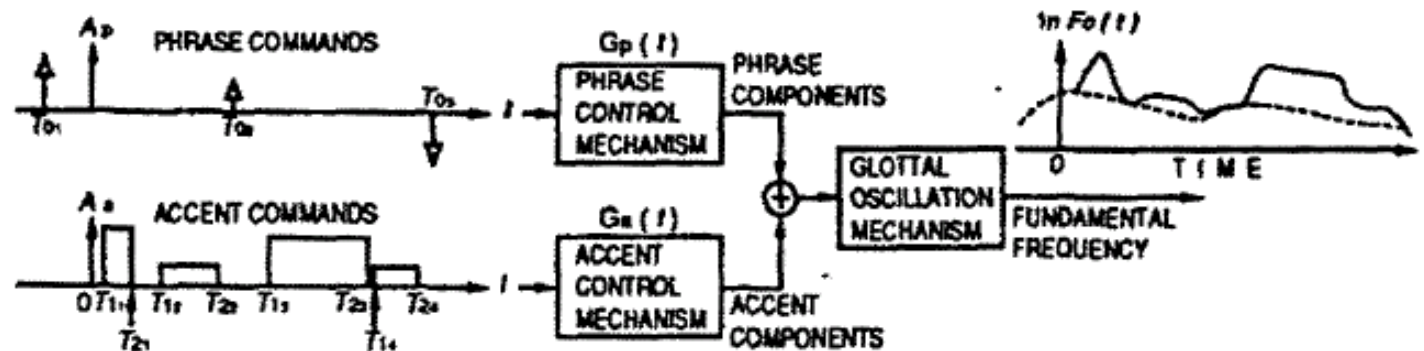
Problemy:

- Rozmywanie transjentów
- Efekt *phasera*

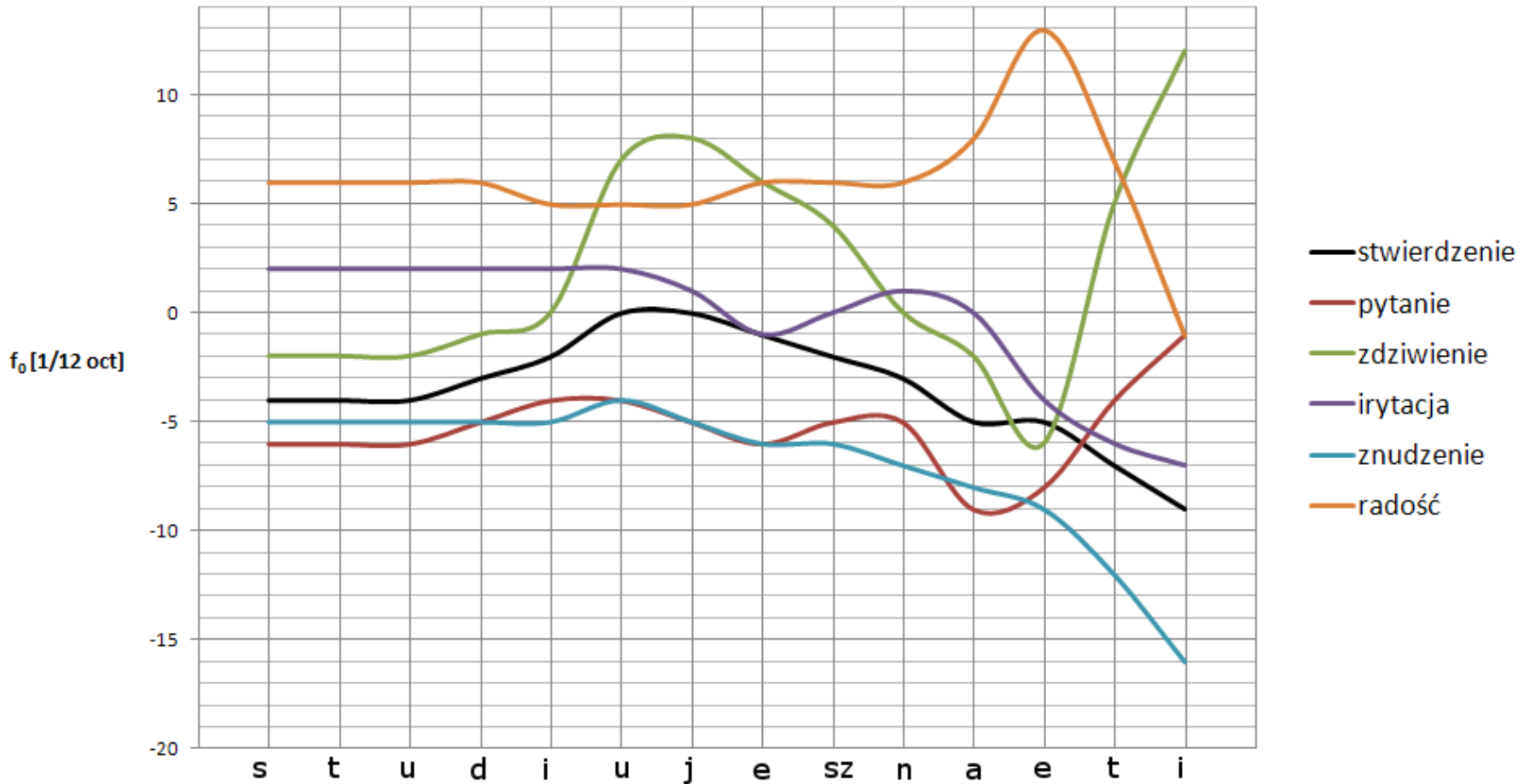

KONTUR INTONACYJNY

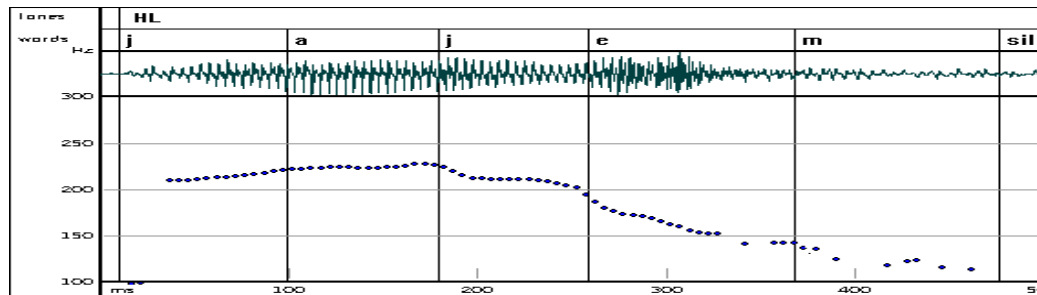
Model Fujisaki – tworzenie konturu intonacyjnego wypowiedzi jako złożenia składowych wynikających z akcentu i intonacji.

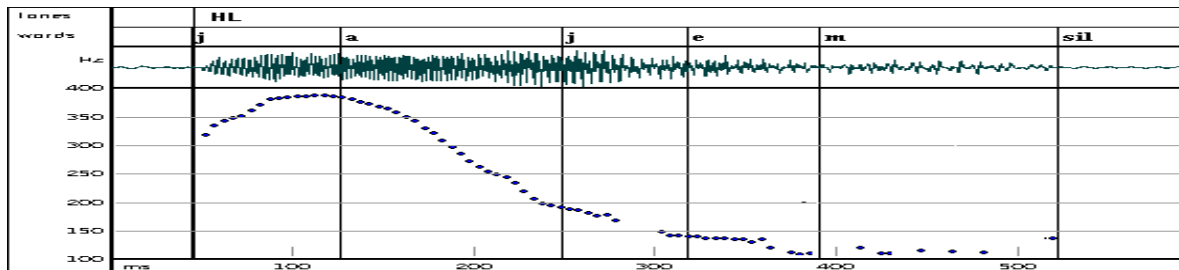
KONTUR INTONACYJNY

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

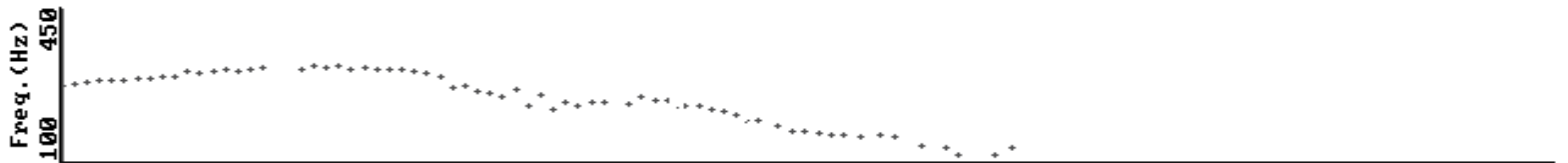
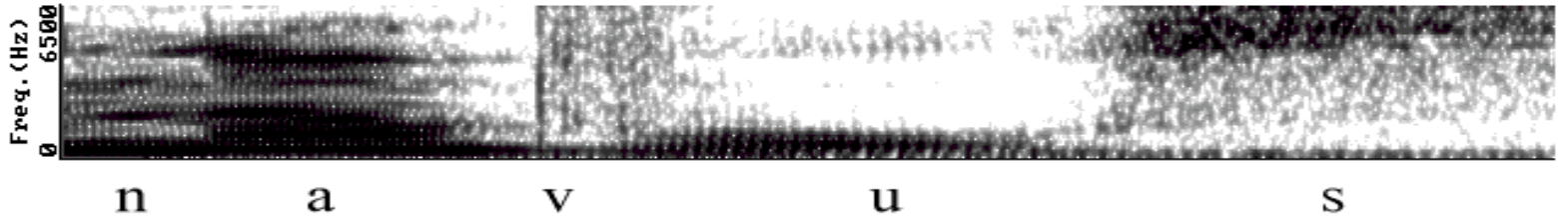
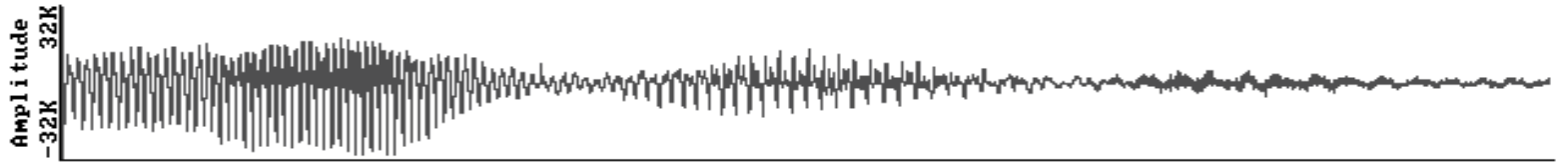

Przebieg częstotliwości podstawowej w wypowiedzi *ja jem.*

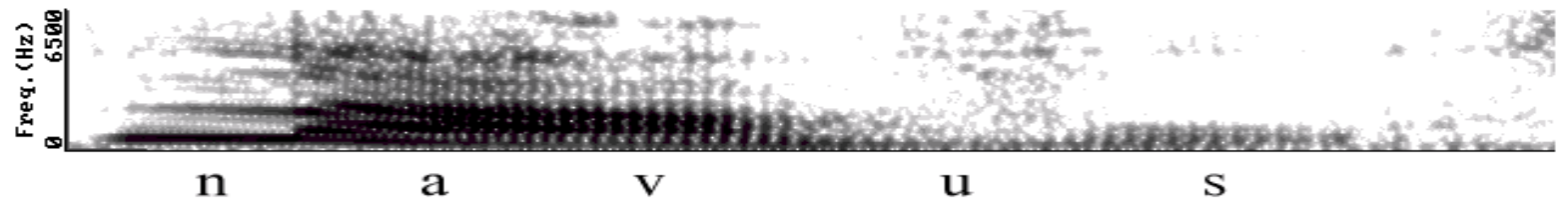

Przebieg częstotliwości podstawowej w wypowiedzi *jajem.*

źródło – Demenko G. – System syntezy mowy polskiej...

nawóz

na wóz

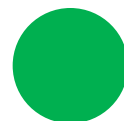
KSZTAŁTOWANIE ENERGII ARTYKULACYJNEJ

energia artykulacyjna \neq głośność
wzmocniony szept \neq krzyk

Wyznaczniki zwiększonej energii artykulacyjnej:

- zwiększenie amplitudy
- wydłużenie samogłosek
- podwyższenie częstotliwości podstawowej (5Hz/dB)
- przesunięcie pierwszego formantu w górę (3,5Hz/dB)

Aby uwzględnić wszystkie zmiany w widmie można obliczyć funkcję przejścia między poziomami głośności (np. głośnym i cichym) i wykorzystać ją do zmiany energii artykulacyjnej.

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Kształtowanie akcentu Akcent w języku polskim jest z reguły paroksytoniczny. Ma charakter mieszany toniczno-dynamiczny. W związku z tym akcentowanie sylaby wiąże się z:

- podniesieniem (lub obniżeniem) tonu
- wydłużeniem głoski
- wzmocnioną energią artykulacyjną

SYNTEZA KORPUSOWA

Synteza korpusowa – (ang. *unit selection*) wariant syntezy konkatenacyjnej. W bazie przechowywane są segmenty o różnej długości (np. temat i końcówka słowa). Do konkatenacji wypowiedzi wybierane są możliwie najdłuższe segmenty. Dzięki temu możliwe jest uzyskanie bardzo wysokiej jakości dla często występujących w języku słów.

CECHY DOBREGO SYNTETYZERA

- stuprocentowa zrozumiałość
- płynna mowa bez „zająknięć” i słyszalnych niedopasowań,
- poprawna normalizacja tekstu – zamiana skrótów, cyfr itp. na odpowiednie słowa,
- poprawność fonetyczna, także z uwzględnieniem wyjątków,
- zróżnicowanie wypowiedzi pod względem prozodycznym, poprawny akcent, intonacja,
- miły dla ucha głos lektora.

ZASTOSOWANIA SYNTEZY MOWY

- o urządzenia dla osób niewidomych: mówiące telefony, palmtopy itp.,
- o mówiące awatary na stronach internetowych, czasem prowadzące dialog z użytkownikiem,
- o urządzenia i programy edukacyjne,
- o udźwiękowienie stron WWW, aplikacji, filmów z napisami itp.

Syntetyzery anglojęzyczne:

NeoSpeech, TextAloud, eSpeak, Linguatec, Real Speak, Loquendo

Syntetyzery polskie:

IVONA, długo, długo nic... DANT, Spiker, SYNTALK

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ!